

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ЕФЕКТУ КОМІЧНОГО У ПОЕЗІЇ (НА ПРИКЛАДІ ФОНЕТИЧНОЇ ПОЕЗІЇ ГЕРХАРДА РЮМА)

У даній статті розглянуто приклади фонетичної поезії Герхарда Рюма. Виокремлено стилістичні прийоми, які використовував автор для створення ефекту комічного, а також особливості індивідуального авторського стилю. Проаналізовано перекладацькі рішення у процесі відтворення комічного мовою перекладу. Аналіз перекладів проводиться на основі компонентів, котрі складають цілісність поетичного тексту; для визначення якості художнього перекладу також застосовується метод кількісних оцінок.

Постановка проблеми. Мистецтво поетичного перекладу перебуває під владою двох суперечливих тенденцій: з одного боку перекладні вірші повинні справляти на читача безпосереднє емоційне враження, а з іншого, – вони повинні вносити в літературу щось нове, збагачувати читачів невідомими до того часу поетичними образами, ритмами, строфами. У першому випадку перекладач пристосовує чуже мистецтво до сприйняття реципієнта, у другому – розкриває перед ним різноманітність чужих національних форм, історичних нашарувань, індивідуальних творчих систем. Яскравим прикладом другого варіанту є поетична спадщина Герхарда Рюма, автора візуальної та звукової поезії, діалект-віршів, текстових фільмів, музичних п'єс. Щоб не допустити прорахунків, перекладач повинен максимально ознайомитись із творчістю автора, якого він буде перекладати. Окремо вибраний твір не дасть повної авторської світоглядної картини. У свою чергу, це обмежить перекладацькі можливості, перекладач не знатиме, в яких семантичних, лексичних, фонетичних рамках він може діяти. Всі вище перераховані труднощі відтворення комічного у поетичному творі формують важливу перекладацьку проблему: що саме при відтворенні поетичного твору варто вважати перекладом, а що буде лише переспівом? Де допустимі межі втрат, які може допустити перекладач? За яких умов перекладач не виконає перекладацького завдання?

Аналіз досліджень і публікацій. У науковій літературі неодноразово піднімалось питання дослідження фонетичної поезії. Аналіз джерел показую, що даній темі присвячені багато робіт зарубіжних учених, серед котрих Б. Майер-Зікендік, Г. Байер, Р. Хаусман. Проте важко знайти дослідження саме перекладознавчого характеру, котрі б висвітлювали питання відтворення особливостей фонетичної поезії, яка несе в собі ефект комічного.

Мета статті зумовлює постановку таких завдань: розглянути ефект комічного на прикладі поезії Герхарда Рюма; визначити стилістичні прийоми, котрими послуговувався автор для створення ефекту комічного; проаналізувати переклади українською мовою задля встановлення перекладацьких стратегій у процесі відтворення комічного.

Викладення основного матеріалу. Герхард Рюм, будучи одним із засновників "Віденської групи", австрійського авангардного руху, значно вплинувши на всю німецькомовну літературу, залишається в Україні майже невідомою особистістю. Очевидно, це продиктовано українською літературною традицією, оскільки такий вид поезії поширюється у нас лише останнім часом. В Україні поезії Г.Рюма перекладав Олександр Ірванець. Вони вийшли друком до фестивалю австрійської літератури в Україні.

Аналіз перекладів проводиться на основі тих компонентів, котрі складають цілісність поетичного тексту:

- смисловий аспект (образно-понятійна картина):
 - лексичний;
 - стилістичний;
 - морфолого-синтаксичний рівень;
- формотворчий аспект:
 - архітектонічний рівень;
 - ритміко-інтонаційний;
 - евфонічний;
- прагматичний аспект (реакція реципієнта на поетичний текст):
 - ефект комічного.

При перекладацькому аналізі для визначення якості художнього перекладу також застосовується метод кількісних оцінок, який одним із перших застосовував О. Фінкель. За допомогою статистичних вимірів можна об'єктивно визначити, скільки компонентів оригіналу відтворено у перекладі (враховується кількість повнозначних слів, слів-синонімів та нових слів, котрі використані у перекладі).

Серед особливостей індивідуального авторського стилю Г. Рюма варто назвати мовну гру; гру з граматичними категоріями (der sohn des tages; der sohn des sohnes des tages; der sohn des sohnes des sohnes des tages); нехтування правописом (іменники пишуться з маленької літери); алітерацію (schnitt schnee schlaff; rennen rennt rinnt rinnen innen ge gippen); нехтування пунктуацією; візуальну гру з мовним знаком; вживання лексики заниженого мовного реєстру.

Яскравим прикладом створення ефекту комічного є вірш "hau her" [1]:

hau her
du bist zu gut zu mir
du weisst ich bin ein tier
und kann nicht gute brauchen
hau tschicks her ich will rauchen

*ach warum bist du so gut
warum bist du nicht schlecht
wer raucht verbrennt die glut
wer haut der ist im rech*

*ich bin ein tier hau her
machs mir doch nicht so schwer
du weisst ich will dich achten
dann darfst du ubernachten*

*hier bei mir ist es so warm
und doch ist es so kalt
verlier noch allen scharm
wenn du nicht schlagst mich bald*

*doch schon ist es zu spat
ich bin es die jetzt geht
ich such mir einen andern mann
einen der mich schlagen kann
so oft ich es nur brauche*

*im winkel meines mundes hangt schlaff
ein alter stummel den ich zu ende rauche.*

У першій строфі перекладач вдався до способу нейтралізації у випадку стилістичної забарвленості оригіналу – "du weisst ich bin ein tier" – "а я мабуть не варта"; діалектизм "tschick" перекладено іменником, що належить до нейтральної лексики "цигарка" [2: 48]:

*А кинь-но ти мені.
Щось дуже добрий ти,
а я мабуть не варта
твоєї доброти,
послухай – є цигарка?*

У другій строфі перекладач опустив повтори ("du bist zu gut zu mir", "ach warum bist du so gut") та ввів нові елементи у зміст перекладеного ("нутро свербить", "той палку кине"). Іменник розмовного стилю "бичок" компенсує нейтралізацію стилістичної забарвленості першої строфи ("tschick"):

*Курити хіть така
нутро свербить аж гине
хто кине хоч бичка
той потім й палку кине.*

У третій строфі перекладач компенсує стилістичні втрати першої строфи, вживаючи стилістично занижений відповідник до іменника "tier":

*Тварюка із тварюк
та в чім я винувата?
якщо я покурю –
пуцу заночувати*

У четвертій строфі перекладач розширює зміст ("verlier noch allen scharm" – "втоплю свій шарм в вині") та вводить занижену лексику ("schlagst mich bald" – "мені застромиш"):

*Холодний жар в мені
і ти його не стомиш
втоплю свій шарм в вині
як ти мені застромиш*

П'ята строфа характеризується введенням заниженої лексики порівняно з мовою оригіналу: ein mann – бугай (лайливе слово про людину); schlagen – брикати (розмовний стиль):

*А якщо ні, то я
подамся пошукати
такого бугая,
щоб довго міг брикати,
в куточку вуст бичок ще тліє
мій жар в мені повільно попеліє.*

Кількісна оцінка якості перекладу показала, що кількість нових слів, введених перекладачем, рівна сумі однакових слів та слів-синонімів. В результаті цього у перекладі дещо змінюється стилістична забарвленість, з'являються лайливі слова, слова грубого реєстру, розмовного стилю, за умови відсутності таких у мові оригіналу.

О. Ірванець під час перекладу максимально точно передав зміст оригіналу, проте, застосувавши спосіб додавання, ввів нові елементи заниженої конотації у зміст мови перекладу ("сльозиться наче сепсис", "під самий спід"). До індивідуального перекладацького стилю можна віднести введення в останній строфі рядка-

сходинок [2: 48]. Перекладач вводить слова із високого стилю – "повік", "вуста", які разом з розмовною лексикою створюють ще більшу невідповідність, яка посилює ефект комічного.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У результаті дослідження перекладів, виконаних О. Ірванцем було виявлено, що у перекладах віршів Г. Рюма спостерігаються перекладацькі втрати:

- смисловий аспект розширюється (вводяться нові образи; з'являється подекуди ліричність, відсутня в оригіналі);
- посилюється стилістична забарвленість (вводяться додатково лайливі слова, слова грубого реєстру, елементи із заниженою конотацією).

Вище названі перекладацькі втрати вважаємо виправданими, оскільки було збережено прагматичний аспект – створення ефекту комічного у мові перекладу. У перекладах українською мовою спостерігається відбиток національної літературної традиції: тяжіння до ліризації героїв; додаткового розвитку образів; використання епітетів.

У результаті проведеного дослідження можливо виокремити перекладацькі дії для відтворення комічного у поетичному тексті:

- ознайомлення з творчістю автора, з метою визначення домінант індивідуального авторського стилю;
- визначення ключової функції оригіналу: у даному випадку створення ефекту комічного;
- виокремлення інваріант перекладу, які підпорядковуються ключовій функції. Найголовнішими на основі розглянутого матеріалу є образи поетичного тексту, мовна гра, ритміко-метрична система, римування.
- пошук засобів та способів відтворення інваріант мовою перекладу;
- оцінювання запропонованого варіанту: чи буде він перекладом, чи переспівом; для цього необхідно зіставити його з оригіналом, щоб встановити, скільки інваріант було відтворено, а також чи складають вони цілісність поетичного тексту та виконують однакову з оригіналом функцію.

Дослідження показало, що межу між перекладом та переспівом можливо визначити по кількості відтворених інваріант перекладу. Ця межа рухлива, суб'єктивна і повинна встановлюватись кожного разу заново. Виходячи з наведених прикладів, варто зробити висновок, що "переклад комічного твору" може вважатись перекладом, якщо в ньому відтворена більша половина інваріантів на всіх трьох рівнях, в тому числі обов'язково тих, які забезпечують утворення ефекту комічного. Нижчі показники наблизатимуть новоутворений текст мовою перекладу до переспіву.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ruhm G. Um zwölf uhr is es sommer / G. Ruhm // Gedichte, Sprechtexte, Chansons, Theaterstucke, Prosa. Auswahl und Nachwort von Jorg Drews. – Stuttgart : Philipp Reclam jun. GmbH & Co, 2000. – 238 s.
2. Червінь / пишу набіло / червінь / [упорядник Еріх Кляйн]. – Місто : "Часопис "Критика", 2008. – 64 с.
3. Bayer K. Saemtliche Werke. Band 2. / K. Bayer. – OeVB-Klett-Cotta. Wien, 1985. – 82 s.
4. Meyer-Sickendiek B. Affektpoetik. Eine Kulturgeschichte literarischer Emotionen / B. Meyer-Sickendiek // Verlag Konigshausen und Neumann GmbH. – Wurzburg, 2005. – S. 508.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Ruhm G. Um zwölf uhr ist es sommer / G. Ruhm // Gedichte, Sprechtexte, Chansons, Theaterstucke, Prosa. Auswahl und Nachwort von Jorg Drews. – Stuttgart : Philipp Reclam jun. GmbH & Co, 2000. – 238 s.
2. Chervin / pyshu nabilo / chervin [June / I make a fair Copy / June] / [uporiadnyk Erich Klein]. – Misto : "Chasopys "Krytyka", 2008. – 64 s.
3. Bayer K. Saemtliche Werke. Band 2. / K. Bayer – OeVB-Klett-Cotta. Wien, 1985. – 82 s.
4. Meyer-Sickendiek B. Affektpoetik. Eine Kulturgeschichte literarischer Emotionen / B. Meyer-Sickendiek // Verlag Konigshausen und Neumann GmbH. – Wurzburg, 2005. – S. 508.

Матеріал надійшов до редакції 27.03. 2013 р

Колесник Р. С. Особенности воссоздания эффекта комического в поэзии (на примере фонетической поэзии Герхарда Рюма).

В данной статье рассмотрены примеры фонетической поэзии Герхарда Рюма. Выделены стилистические приемы, которые использовал автор для создания эффекта комического, а также особенности индивидуального авторского стиля. Проанализированы переводческие решения в процессе воссоздания комического языком перевода. Анализ переводов проводится на основе компонентов, которые составляют целостность поэтического текста; для определения качества художественного перевода также применяется метод количественных оценок.

Kolesnyk R. S. Features of Reproducing Comic in the Poetry (on the Example of the Phonetic Poetry by Gerhard Ruehm).

The article highlights one of the problems of modern translation theory – translation of humour. Analyzed are stylistic devices in poetry of Gerhard Ruehm, which compose the comical effect. The features of individual style of author are distinguished. Clarified are methods and strategies of humour translation into the target language. The quantitative estimation of translation quality is conducted taking into account semantic, form-building and pragmatic aspect. The translating decisions are analyzed in the process of recreation of comical effect into the target language. The analysis of translations is conducted on the basis of components which make integrity of poetic text.